

APIE KAI KURIAS DOKUMENTINIO PAVELDO PARODAS LIETUVOS ATMINTIES INSTITUCIJOSE

Dovydas Mozūras |
Elena Sasnauskaitė
Vilma Zarankaitė

Vilniaus universiteto Knygotyros
ir dokumentotyros institutas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. pastas: dovydas.mozuras@kf.stud.vu.lt;
elena.sasnauskaite@kf.stud.vu.lt;
vilma.zarankaite@if.stud.vu.lt

PIRMOJO PASAULINIO KARO FRONTUOSE

2016 m. lapkričio 11 dieną Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje (toliau – LMAVB) atidaryta tarptautinė paroda „Pirmojo pasaulinio karo frontuose“, skirta šio karo 98-osioms metinėms paminėti. Parodai atidaryti pasirinkta simbolinė valanda 12 val. 11 min. (pasaulyje – 11 val. 11 min.), įamžinanti Kompjeno paliaubų pasirašymo laiką. Parodos rengėja ir tekstų autorė – bibliotekos Rankraščių skyriaus mokslo darbuotoja Rasa Sperskienė, kuratorė – direktoriaus pavaduotoja mokslui dr. Rima Cicėnienė, redaktorė Aušra Šalnaitė. Parodos moksliniai konsultantai: Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojas Arvydas Pociūnas, Kauno tvirtovės regioninio parko direktorius prof. dr. Valdas Rakutis. Parodoje eksponuoti dokumentai iš LMAVB Rankraščių ir Retų spaudinių skyrių, Baltarusijos mokslų akademijos Jakubo Kolaso centrinės mokslinės bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriaus, asmeninių Kazimiero Leviškos, dr. Tomo Petreikio ir Algirdo Sperskio archyvų. Rengiant parodą talkino LMAVB Dokumentų restauravimo ir konservavimo skyrius, parengęs dokumentus eksponuoti, Komunikacijos skyrius, paviešinęs informaciją apie parodą, Rankraščių, Retų spaudinių, Leidybos skyrių darbuotojai.

Pirmasis pasaulinis karas – tai pamoka, iš kurios nepasimokėme ir darome tas pačias klaidas. Ši paroda – dar vienas priminimas apie tai, koks beprasmis yra karas. Kaip teigė rengėjai, tai jau trečioji paroda, skirta Lietuvos valstybingumo šimtmečiui paminėti. Kitos ankstesnės dvi parodos: „Pirmojo pasaulinio karo pradžia“ ir „Lietuvių draugija nukentėjusiems nuo karo šelpti“,

prieinamos internete kaip virtualios parodos. Parodoje daugiausia dėmesio skiriama lietuviams ir Lietuvoje gyvenusiems asmenims, dalyvavusiems Pirmajame pasauliniame kare. Ši paroda padeda ugdyti istorinę savimonę ir kelia nepriklausomybės, laisvės nuo okupantų, siekimo ir kovos už išlikimą būti žmogumi idėją.

Parodos pavadinime esantis žodis „frontuose“ sufleruoja apie subjektyvų, kariaujančių pusių neapbrėžiantį kovos lauką. Šie kovos laukai suskirstyti į kelias grupes: Kario dalia dainose ir literatūroje; Lietuviai Vokietijos, Didžiosios Britanijos ir Jungtinių Amerikos Valstijų kariuomenėse; Rusijos kariuomenėje; Lietuvos karaimai ir totoriai; Belaisviai; Karo medikai; Lietuvių karių tautinio sąjūdžio pradžia; Pirmasis lietuvių karių suvažiavimas; Antrasis lietuvių karių suvažiavimas; Antrasis lietuvių batalionas Vitebske; Lietuvių atsargos batalionas Smolenske; Atskirasis lietuvių batalionas Rovne; Lietuvių dragūnų divizionas Valke; 226-oji lietuvių lauko ligoninė Ugnėnuose; Vytauto Didžiojo lietuvių batalionas Sibire; Grįžimas į Lietuvą; Karių sąjūdžio dvidešimtmečio minėjimas. Taigi parodos eksponatų išdėstymas ir pateikiama medžiaga visiškai atitinka parodos pavadinimą.

Kaip teigia parodos sudarytoja, „eksponatai atrinkti pagal svarbą ir tinkamumą eksponuoti“. Vienas iš svarbos kriterijų, sudarytojos nuomone, – „atkreipti dėmesį į skaitytojų ar tyrėjų dar nesurastus dokumentus“. Parodos pirmoje dalyje rodyti 129 eksponatai (nuotraukos, atvirukai, laiški, atvirlaiškiai, įvairūs kitokie dokumentai, knygos). Pagirtinas parodos rengėjų sprendimas išskirti Lietuvos karaimus ir totorius, kurie turėjo kariauti nepaisydami tautybės ir religijos. Karaimų istoriją pasakoja Lopatų šeimos karininkų ir kitų karaimų nuotraukos. Šia tema Michailas Zajončkovskis parašė knygą *Karaimai kariuomenėje* (ji taip pat eksponuota). Totorių tema eksponatų skaičiumi mažesnė už karaimų, tačiau jai apibūdinti pateikta kompozitoriaus Juozo Tallat-Kelpšos nuotrauka ir Aido Jakubausko, Galimo Sitdykovo ir Stanislavo Dumino knyga *Lietuvos totoriai istorijoje ir kultūroje*. Prie kiekvienos temos – glaustas aprašymas su svarbiausiais faktais. Tai leidžia gana išsamiai susipažinti su pristatomais eksponatais ir suprasti kai kurių jų atsiradimo priežastis. Anotacijų išsamumu išsiskiria dokumentai iš asmeninių fondų. Parodos sudarytojos žodžiais, jau tapo tradicija eksponuoti keletą eksponatų iš privačių archyvų. Šia tradicija LMAVB rengtose parodose „skatiname visuomenę prisiminti savo šaknis, atsižvelgti į praeitį, įamžinti protėvių atminimą“. Tokių tradicijų laikymusi LMAVB ne tik priartina plačiąją visuomenę prie bibliotekos darbo, bet ir netiesiogiai skatina būti kitų rengiamų parodų dalimi, t. y. pasidalyti įdomia nepublikuota medžiaga iš asmeninių archyvų.

Antroje parodos dalyje eksponuojama 15 padidintų nuotraukų kopijų. Svarbu paminėti, kad pirmoji nuotrauka yra albumo antraštinis lapas, kuriame yra albumo savininko ir sudarytojo ekslibrisas – paporučikio Vladislavo Pavliukovskio nuosavybė. Ši parodos dalis skirta Pirmojo pasaulinio karo žiaurumui ir kasdienybei pavaizduoti. Aštuonių nuotraukų tema – mirtis ir laidotuvės, likusių šešių – karo kasdienybė (evakuacija, žygio virtuvė, kareivių miestelis, artilerija, košės valgymas, muzikantai). Kiekvienai iš eksponatų grupių suteikiama tam tikra tema, kuri išsamiai aprašyta anotacijose. Čia nurodoma eksponato rūšis, pavadinimas, metai, vieta, pateikiamas saugojimo šifras. Eksponatų anotacijos suprantamos ir eiliniam parodos lankytojui, ir specialistui, norinčiam plačiau susipažinti su parodos medžiaga. Eksponatai išdėstyti LMAVB hole šešiuose kilnojamuose ir keturiuose stacionariuose stenduose. Stendai metalo ir stiklo konstrukcijos, stabiliai stovi ant žemės, o stiklas leidžia eksponatus apžiūrėti iš visų pusių. Stenduose eksponatai išdėstyti tvarkingai, stendai neperkrauti, rašytiniams dokumentams stengiamasi pateikti ikonografinės medžiagos.

Antros (baltarusiškosios) parodos dalies nuotraukų kopijos pakabintos ant sienos. Estetine prasme eksponatai išdėstyti tinkamai ir neužgožia vieni kitų. Menine prasme pasigesta parodos aprašyme minimų aguonų (Pirmojo pasaulinio karo atminimo simbolio), kurias buvo galima įkomponuoti parodos pabaigoje ar kitose vietose.

Parodos apipavidalinimas sulaukia pastabų. Įėjus į ekspozicijų salę (bibliotekos holą) pirmasis stendas pateikia Pirmojo pasaulinio karo dešimtmečio minėjimo medžiagą, kuri simbolizuoja parodos pabaigą. Logiškai paskutiniam stendui simetriškai kitoje salės pusėje pateikiama parodos pradžia, tačiau pirmoji tema „Kario dalia dainose ir literatūroje“ kiek klaidinanti, nes lankytojas tikėjosi pamatyti, tarkim, kartografinių ar ikonografinių karo pradžios vaizdų (verta prisiminti ankstesnę skaitmenintą LMAVB parodą „Lietuvos visuomenė Pirmojo pasaulinio karo pradžioje: įvykiai, draugijos, asmenybės“). Tolesnė parodos eiga aiški. Šalia paskutinių stendų padėta informacinė lenta su skelbimu apie Dominikonų ordino įkūrimo 800 metų sukaktį. Pastarasis skelbimas gali sugluminti parodos lankytojus, neįsigilinusius į skelbimo tekstą – jie gali pamanyti, kad salėje eksponuojama ne ta paroda. Kadangi parodą sudaro dvi dalys (lietuviškoji ir baltarusiškoji), įpusėjus lietuviškąją dalį pastebėtas stendas, kuriame pateikiama informacija apie fotografijų albumą „1914–1917 m. karo atsiminimai“, tačiau minėtųjų nuotraukų ar paties albumo nėra. Tik atsitiktinai (peržiūrėjus parodos atidarymo nuotraukas) pastebėta, kad baltarusiškoji dalis eksponuojama kitoje salėje (aprašyme nuoroda ar rodyklė

nepateiktos). Vis dėlto tai tik menkos organizacinės smulkmenos, bendrajai parodos kokybei neturinčios įtakos. Parodos pabaigoje eksponuojamas nau-dotų šaltinių ir literatūros sąrašas, padėka parodos rengėjams ir Vinco Myko-laičio-Putino eilėraštis „Amžiną atilsį“, įprasminantis Pirmojo pasaulinio karo aukų atminimą.

Parodos sklaidą galima vadinti pavyzdine paveldo komunikacija. Aštuonias dienas prieš parodos atidarymą informacija skelbta LMAVB tinklalapyje, taip pat *Facebook* paskyroje. Apie būsimą parodos atidarymą lapkričio 4 d. paskelbta Vilniaus miesto savivaldybės administracijos tinklalapyje *vilnius.lt*, lapkričio 7 d. naujienų svetainėje *15min* pasirodė publikacija „Tarptautinė paroda „Pirmojo pasaulinio karo frontuose“, LMAVB Komunikacijos skyriaus darbuotojos Ligitos Mikulienės kvietimas paskelbtas Lietuvos žurnalistų sąjungos tinklalapyje, lapkričio 8 d. naujienų svetainėje *respublika.lt* įdėta publikacija „Vrublevskių bibliotekoje – žvilgsnis į Pirmąjį pasaulinį karą“, *Lietuvos aid* svetainėje – parodos rengėjos Rasos Sperskienės pranešimas, naujiena – Mokslų akademijos turistų klubo tinklalapyje. Lapkričio 11 d. informacija paskleista LRT Klasikos vykstančių kultūros renginių apžvalgoje. Po parodos atidarymo (lapkričio 14 d.) naujienų svetainė *Lietuvos žinios* paskelbė Rūtos Latvėnaitės publikaciją „Pirmojo pasaulinio karo prisiminimai grimzta užmarštin“, kurioje išsamiai aprašomas parodos atidarymas, pateikiama įvairių eksponatų ir parodos atidarymo nuotraukų. Apie parodą taip pat skelbta laidoje „Labas rytas, Lietuva“, laidoje rusų kalba per Lietuvos radiją, medžiagos prašė tinklalapis „Pogoń“.

Parodos sklaidą tęsė lapkričio 15 d. LMAVB *Facebook* paskyroje paskelbtas vaizdo įrašas „Apie Pirmojo pasaulinio karo veiksmus Lietuvos teritorijoje“, lapkričio 17 d. vieša istoriko Gedimino Kulikausko paskaita „Žemaitija Didžiajame kare – šimtamečiai Dubysos mūšio (1915 04 07) aidai“. LMAVB *Facebook* paskyroje paskelbtos nuotraukos iš abiejų renginių. Parodos rengėja teigia, kad parodai pristatyti nuolat organizuotos trumpos ekskursijos, dažniausiai moksleivių, pavyzdžiui, gruodžio 8 d. vyko Vilniaus Radvilų gimnazijos moksleivių ekskursija. Taip pat į LMAVB, kaip teigė parodos rengėja, kreipėsi keletas privačių asmenų, kurie domėjosi paroda ir joje pateiktais eksponatais.

Parodą buvo galima aplankyti iki 2017 m. sausio 2 dienos, tačiau neapsilankiusieji sulauks progos su parodos eksponatais susipažinti virtualioje erdvėje – paroda skaitmeninama.

NUO IDĖJOS IKI DABARTIES

2016 m. gruodžio 1 d. Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejuje atidaryta trumpalaikė, iki 2017 m. vasario 25 d. veikusi paroda „Nuo idėjos iki dabarties“, skirta muziejaus steigimo 90 metų sukakčiai paminėti. Parodos rengėjų tikslas, kaip teigiama parodos pristatyme, „atskleisti sukauptą dvasinės kultūros paveldą per labai nedidelį eksponatų kiekį (jų muziejuje apie 500 000 vnt.)“. Paroda pradedama Balio Sruogos, buvusio Teatro muziejaus vedėjo, ir Vinco Krėvės-Mickevičiaus kreipimusi į inteligentiją „Teatro Muziejaus reikalas“, publikuotu 1926 m. *Lietuvyje* (nr. 12). Kreipimesi minimos muziejaus organizavimo priežastys bei tikslai: „Netenka jau bekartoti, kad daugelis mūsų kultūros turtų, daugybė mūsų praeities gyvų liudininkų negražinamai žuvo todėl, kad niekas nepasirūpino juos surinkti ir sutvarkyti. Jeigu tautosakos, archeologijos, tautodailės srityje vis dėlto šis tas padaryta, tat teatro srity užtat mes nieko dar nesame padarę. Tuo tarpu teatras buvo mūsų tautiško atgimimo, tautiškos kultūros kilimo vienas svarbiausiųjų faktorių“. <...> „Teatro Muziejus turi tikslo ne tikai surinkti visą, ką dar galima surinkti, medžiagą, bet ir ją moksliskai organizuoti. Teatro Muziejaus medžiaga pirmiausia galės naudotis lygiai studijuojantys teatro ir literatūros reikalą, lygiai betarpiškai teatro ir literatūros darbininkai – kūrėjai, ir asmens, kuriuo nors būdu prisidėję prie Muziejaus organizavimo.“

Kadangi muziejaus steigėjai neturėjo lėšų, šiuo kreipimusi buvo prašoma parašyti atsiminimų apie senuosius vaidinimus, paaukoti užsilikusių senųjų vaidinimų afsių, programų, vaidintų pjesių tekstų, atsiųsti seniau egzistavusių ar tebevykdančių veiklą teatro mėgėjų ratelių bei teatro draugijų apyskaitų su nurodytomis žiniomis apie buvusius vaidinimus, narių skaičiumi bei pridėti aktorių ar atskirų scenų atvaizdų (fotografijų, graviūrų, karikatūrų, piešinių) ir aktorių biografinės medžiagos, taip pat prašoma paaukoti knygų iš meno istorijos ir teatro meno srities. Tokiu būdu pradėti kaupti pirmieji muziejaus eksponatai.

Šiandienos parodai buvo skirtos trys nedidelės salės: pirmoje – Teatro muziejaus steigimą ir veiklą liudijantys eksponatai, antroji skirta teatrui, trečioji – kinui. Eksponuojami prieškarinio dokumentinių filmų kadrai, netikėtos įžymių asmenybių nuotraukos (muziejaus steigėjų B. Sruogos ir V. Krėvės-Mickevičiaus, pirmojo Teatro muziejaus direktoriaus Stasio Pilkos, valstybės teatro Kaune aktorių, režisierių ir kt.), originalūs sceniniai ir asmeniniai kostiumai bei aktorių papuošalai, archyviniai dokumentai (laiškai, Valstybės teatro Kaune dienynas, teatro darbuotojų mokėjimo knyga, padėkos, Valstybės teatro Dramos tarybos posėdžio protokolas), spektaklių maketai, afsios, muzikos

instrumentai (pavyzdžiui, XIX a. pab.–XX a. pr. diskinė muzikinė dėžutė, XX a. vid. Lietuvos nacionalinio operos ir baletų teatro obojininko Romualdo Džiugo obojus), animacinių filmų kadruotės, kino kūrėjų apdovanojimai (pavyzdžiui, JAV kino režisierių gildijos prizas Arūno Matelio dokumentiniam filmui „Neregių žemė“), kadrai iš filmavimo aikštelių, filmavimo kameros ir kt.

Ekspozicijai pasirinktos mažos erdvės apribojo parodos rengėjus – iš visų muziejaus rinkinių, kuriuos sudaro apie pusę milijono eksponatų, parodoje pristatoma tik labai menka jų dalis, lankytoji susidaro minimalistinės ir kuklios parodos įvaizdis. Eksponatai neužgožia vieni kitų, jų anotacijos ir bibliografiniai aprašai aiškūs, tačiau menkas jų skaičius tik sužadina lankytojo smalsumą ir norą pamatyti daugiau (tą galima padaryti aplankant nuolatinę šio muziejaus ekspoziciją „Iš Teatro, muzikos ir kino muziejaus rinkinių, XIX a.–XX a. pirmą pusę“. Kiek klaidina šalia esanti ekspozicija, skirta Eimanto Nekrošiaus režisuotam spektakliui „Hamletas“ – tik iš katalogo, gražiai eksponuojamo muziejaus hole, paaiškėjo, kad tai paroda-educacija moksleiviams. Būtų labai pravertęs ir parodos bukletas. Gal neparengta dėl lėšų stygiaus?

Informacijos sklaida taip pat kukli: apie parodą skelbta tik muziejaus internetinėje svetainėje bei *Facebook* puslapyje, čia pasidalinta ir renginio atidarymo nuotraukomis. Taip pat apie parodos atidarymą trumpai informavo Lietuvos naujienų agentūra „Elta“, internetinis portalas „Bernardinai.lt“, muziejai.lt, pasirodė publikacija dienraštyje „Vakaro žinios“, vėliau paskelbta interneto svetainėje *www.respublika.lt*. Gaila, kad 90 metų sukakties proga muziejus neišnaudojo turimų erdvių ir suteikė progą susipažinti tik su menka dalimi teatro, kino ir muzikos istorijos turtų. Lieka tikėtis, kad 100 metų sukakties proga Mažieji Radvilų rūmai tai padarys.

PER FOTOGRAFIJŲ PARODĄ Į LIETUVOS KARIUOMENĖS ISTORIJĄ

Muziejuose, kaip ir kitose atminties institucijose, sukaupta ir saugoma itin daug svarbių praeities artefaktų, kultūros ir meno vertybių, praėjusių amžių kasdienybę leidžiančių pažinti šaltinių. Moderniojoje muzeologijoje net ir vieno objekto, vienos vitrinos ar stendo parodos tampa gana populiarios ir todėl dažnai rengiamos. Jų metu iš muziejaus fonduose saugomų tūkstančių vertybių trumpą laiko tarpą lankytojams demonstruojami įvairūs arba dėl išskirtinės temos, savo vertės, arba dėl kokių kitų išskirtinių ypatybių reikšmingi istorijos objektai. Tokios parodos, jeigu jos kontekstualizuotos, t. y. atitinka bendrąją muziejaus tematiką ir koncepciją ir naudojant tekstinę ir (ar) vaizdinę

medžiagą sukuria įprasminančią aplinką, gali svariai prisidėti prie muziejaus populiarinimo. Vienos vitrinos (ar vieno objekto) parodos pradėtos rengti ir Lietuvoje (Nacionaliniame muziejuje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmuose, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje ir kitur).

Vytauto Didžiojo karo muziejuje 2016 m. lapkričio 30 dieną buvo atidaryta vienos vitrinos dokumentinio paveldo paroda „Nuotraukų albumai pasakoja savo ir Lietuvos kariuomenės istoriją“. Ši paroda parengta Rinkinių apskaitos ir saugojimo skyriaus kolekcijų saugotojos Danguolės Graibuvienės iniciatyva ir veikė buvo iki 2017 m. vasario 1 dienos.

Parodos pavadinimas muziejaus lankytoją nuteikia pažinti Lietuvos ir Lietuvos kariuomenės istoriją. Parodos aprašyme nurodoma, kad Vytauto Didžiojo karo muziejaus Fotografijų rinkinyje iš viso saugoma 30 tarpukario Lietuvos kariuomenei skirtų albumų (iš viso muziejaus Fotografijų rinkinyje saugoma 31 592 nuotraukos ir fotokopijos, atspindinčios Lietuvos valstybės ir kariuomenės istorijos raidą nuo XIX a. pabaigos iki šių dienų; rinkinys pagal istorinius laikotarpius suskirstytas į keturias dalis, pirmosios Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės laikotarpis – išsamiausias). Kai kurių fotografijų albumų formatai nestandartiniai, odos ar muaro viršeliai byloja apie jų reikšmę Lietuvos valstybės ir kariuomenės istorijai. Pažymima, kad Sovietų Sąjungos okupacija nulėmė, kad po sovietinės muziejaus fondų cenzūros albumuose neliko kai kurių nuotraukų, atskirų lapų, o albumai, aiškiai demonstravę Lietuvos valstybingumą, t. y. tie, kurie buvo puošti valstybės simboliais, buvo perrišti.

Šioje parodoje eksponuojami trys tarpukario Lietuvos albumai. Pirmasis nuotraukų albumas „Aukštieji karo technikos kursai“, skirtas karininkų karo technikos specialistų rengimui, apima laikotarpį nuo 1924 iki 1932 m., jame iš viso yra 309 nuotraukos. Antrasis – „Karo mokykla“ yra skirtas Karo mokyklos istorijai, tradicijų raidai ir karo pedagogikai 1919–1937 metais. Jame yra 924 nuotraukos. Trečiasis albumas – „Lietuvos kariuomenės Artilerijos tiekimo skyrius“, jis apima laikotarpį nuo 1918 iki 1928 m., tačiau albume nuotraukų nebėra. Visi šie trys nuotraukų albumai prabangiais viršeliais, įspūdingo formato ir dydžio. Albumų pavadinimai, išraiškingu kaligrafiniu raštu išraižyti viršeliuose, leidžia manyti, kad nuotraukų tematika apima įvairias Lietuvos valstybės ir Lietuvos kariuomenės veiklos sritis.

Vis dėlto galime teigti, kad paroda „Nuotraukų albumai pasakoja savo ir Lietuvos kariuomenės istoriją“ nepateisina lankytojų lūkesčių dėl kelių priežasčių: techninės (parodos parengimo, dizaino, interaktyvumo ir pan. aspektai), informacinės ir emocinės (komunikacija su lankytoju). Visas šias problemines parodos vietas pakomentuosime plačiau.

Pirmiausia, svarbu atkreipti dėmesį, kad knygos, taigi ir albumai, yra tie eksponatai, kurių eksponavimas (technine prasme) muziejininkams kelia nemažai sunkumų. Albumų vidų yra sunku demonstruoti, o pačiam lankytojui jų nevertant neįmanoma pamatyti visų lobių, kuriuos jie slepia. Šioje vienos vitrinos parodoje albumai rodomi užversti. Vytauto Didžiojo karo muziejus nusprendė eksponuoti jau skaitmenintas nuotraukas pasitelkdamas šiuolaikines technologijas – fotografijos demonstruojamos planšetėje. Nuotraukos ekrane keičiasi kas keletą sekundžių. Tai lemia, kad muziejaus lankytojas negali pamatyti viso albumų medžiagiškumo, neatskleidžiama fotografijų informatyvumo galimybė.

Minėtas eksponavimo sprendimas, t. y. skaidrių-fotografijų demonstracija, nebūtų blogas, jei jis būtų kiek kitaip pateiktas. Svarbu atkreipti dėmesį, kad vitrina ir jos tyrinėjimas nėra patogus – nuotraukas stebėti mažame ekrane yra gana keblu (planšetė yra vertikaloje, kiek pasvirusioje padėtyje, ir norint matyti nuotraukas reikia pasilenkti ar atsitūpti), todėl natūralu, jog daugelis lankytojų pernelyg ilgai prie šios vitrinos nesustoja. Tokiu atveju virtuali erdvė fragmentiškai parodai, kai nuotraukų (ar kitų smulkių objektų) detalės yra labai svarbios ir demonstruojamų objektų kiekis itin gausus, atrodo tinkamesnė nei planšetė. Jei aptariamas atvejis būtų prieinamas internete, galime daryti prielaidą, jog paroda taptų daug patrauklesnė visiems istorija besidomintiems ir sulauktų kur kas daugiau visuomenės dėmesio (Lietuvoje vis daugiau muziejų renka organizuoti tokias virtualias parodas). Žinoma, svarbu pažymėti, kad tokiu būdu organizuojant parodą nutarta neardyti albumo kaip objekto, negriauti jo vientisumo. Vis dėlto parodai skyrus kiek daugiau vietos, o ne vieną vitriną, būtų buvę galima bent vieną albumą atversti, nuotraukas padidinti, padidintas reprodukcijas kabinti ant sienos. Kitas pasiūlymas būtų interaktyviame ekrane (lentoje) padaryti prieinamus skaitmenintus albumų lapus (o ne nuotraukas), kad lankytojas toje pačioje ar skirtingose lentose galėtų pats var tyti albumą. Pasirinkus tokią eksponavimo formą, fizinis albumo pavidalas visiškai nenukentėtų, o nuotraukos, matomos šalia kitų artefaktų, leistų plačiau prabilti fotografijoms ir taip pasakoti istorijas. Panašių skaitmenintų albumų pavyzdžių yra tekę matyti užsienio muziejuose, pavyzdžiui, Latvijos karo muziejuje Rygoje.

Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, kad parodos koncepcija kelia klausimų dėl komunikacijos su lankytojais. Nors vitrina yra pagrindinė Vytauto Didžiojo karo muziejaus salėje, ji nelabai krinta į akis ir konkrečiai jos neieškant vargu ar įmanoma pastebėti. Vis dėlto Vytauto Didžiojo karo muziejuje saugoma kur kas daugiau albumistikos objektų, o pats muziejaus kontekstas temiškaip papildoma paroda, paroda – muziejų: skirtingose ekspozicijoje pateikiama

daug įvairių su Lietuvos ir jos kariuomenės istorija susijusių fotografijų, karo albumistikos pavyzdžių.

Informatyvumo prasme parodos lankytojas taip pat susidurs su sunkumais. Po kiekviena demonstracijos nuotrauka trūksta išsamesnės informacijos: nepažymėta, iš kokio albumo fotografija yra, neaišku, kokio principo laikantis viena nuotrauka keičia kitą, kelintais metais ir kur ji daryta, kokie asmenys ir kokiomis aplinkybėmis matomi ir kt. Lankytojams telieka kliautis savo spėjimais ar nuojauta, kas vaizduojama, kokios su Lietuvos kariuomenės istorija susijusios akimirkos yra prieš jų akis.

Parodoje vienos vitrinos muziejinis artefaktas, atsidūręs šalia panašių savo laiko objektų, tampa tarytum detale istorijos dėlionėje. Senoji fotografija, kaip viena iš dokumentinio paveldo rūšių, leidžia pažinti praeitį, todėl galime sakyti, kad paroda „Nuotraukų albumai pasakoja savo ir Lietuvos kariuomenės istoriją“ atveria nepažįstamus istorijos puslapius, tačiau nesuteikia geresnių galimybių juos perskaityti. Juk nuotraukose užfiksuotais vaizdais lankytojui galima papasakoti įvairiausias istorijos detales, vartant nuotraukų albumus lengviau įsivaizduojami konkretaus laikotarpio žmonės bei istorinių įvykių momentai. Vytauto Didžiojo karo muziejuje eksponuota vienos vitrinos paroda sužadina smalsumą ir norą pažinti Lietuvos kariuomenės albumistiką. Svarbu pažymėti, kad, nepaisant minėtų trūkumų, paroda atkreipia visuomenės dėmesį į šią Lietuvos istorijos sritį.

Įteikta 2017 m. sausio 10 d.